

Bomen nieuws

De boommarter
in steeds meer bossen

Nieuwe Wet natuurbescherming
beter voor bomen

De bomen van
Vincent van Gogh

Informeren en stimuleren

Als we de missie - neergelegd in statuten - van de Bomenstichting heel kort willen samenvatten volstaan twee sleutelwoorden: informeren en stimuleren. We fungeren als vraagbaak voor particulieren en gemeenten. Dat gaat van 'is mijn boom ziek?', 'de nieuwe burens willen dat ik mijn boom kap' en 'ik ben bang dat de populieren in mijn straat omwaaien' tot het beoordelen van een nieuw bomenbeleidsplan en het voeren van procedures om bomen te behouden. We kunnen op al deze vragen ingaan en informatie geven door de inzet van velen: contactpersonen, adviseurs, boominspecteurs en enthousiaste donateurs. Vrijwilligers en professionals. Een groot 'dank je wel' is dan ook op zijn plaats!

Goede informatie draagt bij aan bescherming van bomen en een boomrijke omgeving. Bomennieuws is hierbij een belangrijk middel. Alle artikelen in dit nummer zijn ook nu weer geschreven om boomliefhebbers en beleidsmakers te informeren en te stimuleren. In dit winternummer kunt u lezen over nieuwe initiatieven om minibossen in de stad aan te leggen en over de inzet van bewoners om bomen langs de Heerderweg in Epe te behouden. Niet alle bomen kunnen worden gespaard, wel vele. Burgerparticipatie speelde ook een belangrijke én positieve rol bij de renovatie van het Sarphatipark in Amsterdam. Boommarters hebben holten in bomen nodig om zich voort te planten en sinds kort groeien er varens in stadsbomen. Als je dit weet, kijk je toch anders naar bomen.

Onze nieuwe boek *Leve(n)de speelplekken, bomen in het middelpunt* is een goed voorbeeld van informeren en stimuleren. Uitgangspunt is het belang van bomen voor kinderen. We leggen uit hoe je bomen kunt gebruiken op speelplekken op zo'n manier dat ook de boom er beter van wordt. En we geven tips over wat je allemaal voor (leuke) dingen met bomen kunt doen; van klimmen en samen planten tot teken- en biologielees.

Het behoeft geen betoog dat al deze activiteiten en taken tijd en geld vragen. Daarom een oproep om de Bomenstichting in uw omgeving te promoten. Hoe groter de achterban des te meer mogelijkheden, kansen en financiële armslag om ons voor de bomen te blijven inzetten en in te spelen op de actualiteit.

En natuurlijk hopen we dat iedereen gewoon kan genieten van bomen. Wat een geweldige herfstkleuren waren er weer en wat een spannende silhouetten hebben bomen in de winter.

Hanna Hirsch

 **Bomen
stichting**

In dit nummer

4

'ONS MOOI EPE' REDT RUIM 400 BOMEN

'Burgerplanvorming' is een nieuw fenomeen. Burgers die willen voorkomen dat bomen worden gekapt vormen geen traditionele protestbeweging, maar maken zelf een alternatief plan. In Epe gaat het om de herinrichting van een provinciale weg.

8

EIKVARENS OP STRAATBOMEN

Je moet goed opletten om ze te kunnen zien, eikvarens op oude bomen in Amsterdam. Normaal vind je ze op de grond in duinen en bossen. Tegenwoordig groeien ze ook op iepen en platanen.

22

DE TAXUS

De venijnboom, taxus, is van nature te vinden in de omgeving van Winterswijk. Hij is giftig voor de mens. We kennen de taxus vooral als haag, maar het is een boom die duizenden jaren oud kan worden.

EN VERDER IN DIT NUMMER

Nieuwe Wet natuur gunstig voor bomen.....	7
Elke buurt een eigen bos	10
De boomarter in steeds meer bossen	12
Slim beheer van Rotterdamse bomen	14
Boomvrienden ontmoeten elkaar in Tsjechië	18
De bomen van Van Gogh	20
Renovatie van parken in Amsterdam.....	24
Mededelingen en colofon	27
Recensie boek 'Leve(n)de speelplekken'.....	28

DE PROVINCIE GELDERLAND KONDIGT AAN HONDERDEN BOMEN TE GAAN KAPPEN LANGS DE HEERDERWEG IN EPE. DE HEERDERWEG IS EEN KARAKTERISTIEKE, GROENE ENTREE NAAR HET VELUWSE DORP. ENIG PROTEST VAN DE GROENE ORGANISATIES IS BIJ DERGELIJKE PLANNEN TE VERWACHTEN MAAR HET WERD EEN WARE VOLKSOPSTAND.

Op 22 oktober 2015 wordt de lokale politiek in de Grote Kerk van het dorp ter verantwoording geroepen. De opkomst is zo groot dat veel belangstellenden buiten moeten blijven. De avond leidt tot de oprichting van de vereniging Ons Mooi Epe (OME). Geen protestbeweging maar een steeds vaker voorkomend fenomeen: 'burgerplanvorming'. Een nieuw en beter plan wordt gemaakt met inzet van gebiedskennis, gebundelde expertise en grote betrokkenheid.

EENZIJDIGE INSTEELK PROVINCIAAL PLAN

De provincie wil, naar algemeen model, de Heerderweg inrichten als 80 km-weg. De - al vrij liggende - fietspaden moeten verder verwijderd worden van de rijweg. Daarnaast wil de provincie obstakelvrije ruimte wat leidt tot de kap van 600 bomen. Voor de beslissing wel of geen kap wordt door de provincie een theoretische norm gehanteerd die bepaalt hoe ver een boom van de voorgenomen graafwerkzaamheden af mag staan. Een Bomen Effect Analyse (BEA) om de mogelijkheden voor boombehoud te onderzoeken is niet uitgevoerd. Voor de betrokken bomen is dus niet duidelijk of er daadwerkelijk wortels groeien op de veronderstelde plek. Ook is niet onderzocht of er alternatieven zijn voor het ontwerp en de graafwerkzaamheden. Kortom, een standaard-wegenbouwconcept met dito normen wordt uitgerold daar waar maatwerk op zijn plaats is.

INTEGRAAL ONTWERPEN

Na de bijeenkomst in de Grote Kerk van Epe komen alle individuele verhalen en ins en outs van het plan bij elkaar. Een aantal inwoners ziet mogelijkheden om het plan anders in te steken. Kennis van onder meer een verkeersdeskundige, een jurist, een boomspecialist, twee communicatiedeskundigen en veel buurtbewoners krijgt vorm in een nieuw ontwerp. Ondertussen worden ook de fouten in de procedures opgezocht om meer ruimte voor dit nieuwe ontwerp te krijgen. Er is beroep ingesteld om reeds verstrekte vergunningen weer in te trekken; dit is inmiddels gelukt. Ook is het

Foto: Annemiek van Loon

'Ons Mooi Epe' maakt beter plan en redt ruim 400 bomen

verkeersbesluit waarop het eerste plan gebaseerd was ingetrokken en wordt een nieuw beroep voorbereid om de bomen in de Norelbocht te sparen.

De bomen, het landschap, de 55 erftoegangen en 17 zijwegen worden meegenomen in het plan. Hiermee worden 420 bomen gespaard ten opzichte van het provinciale plan. De status van 80 km-weg blijkt op vele fronten niet te rechtvaardigen. Zo is de Heerderweg slechts 3,7 km lang. Een scherpe bocht halverwege het traject noopt bovendien tot een plaatselijke snelheid van 60 km, ook in het provinciale plan. Samen met de vele erfontsluitingen en zijwegen én het feit dat het om een lokale weg gaat, lijkt de 'afwaardering' van de weg naar een 60 km-weg een vanzelfsprekende stap. Dit temeer omdat veiligheid de insteek was van de provincie voor de reconstructie. Uiteindelijk wordt het een krappe kilometer 80-km weg. De rest wordt afgewaardeerd naar 60-km weg.

KOUWATERVREES BIJ POLITIEK

Door zowel de gemeentelijke als de provinciale ambtenaren wordt het plan van OME gezien als een ongevraagde en onnodige bemoeienis. Dit terwijl binnen de gemeente Epe bewonersparticipatie wordt nagestreefd. Hiervoor blijkt echter slechts ruimte volgend op de gemeentelijke planvorming. En geen bestuurder die dit in de gaten heeft. Bewonersinitiatieven lijken een schrikreactie te veroorzaken en stuiten op een muur van bureaucratie.

Om gehoor te krijgen bij de provincie trekken leden van Ons Mooi Epe massaal naar Arnhem. De statenleden zijn onder de indruk van de deskundige en de constructieve aanpak van OME en van de enorme opkomst. De gedeputeerde kan niet meer om het alternatieve plan van Ons Mooi Epe heen. Zeker niet wanneer feiten over onvolkomenheden in procedures zowel bij de provincie als bij de gemeente vragen om een pas

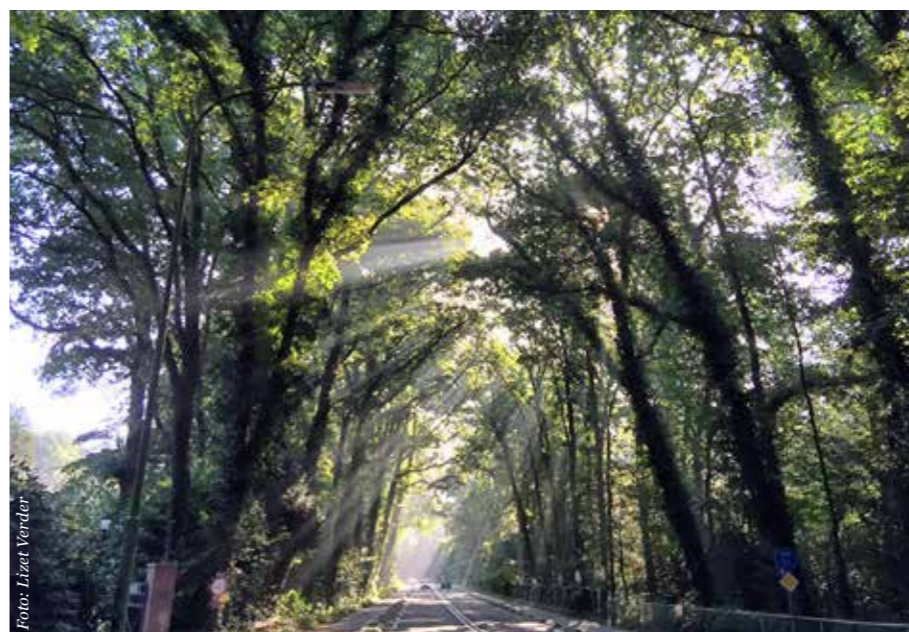

Foto: Lizet Verder

op de plaats. De gedeputeerde belooft het alternatieve plan serieus te nemen maar niet nadat het door een onafhankelijk bureau is beoordeeld op verkeersveiligheid. Uit de onafhankelijke veiligheidsaudit komt het plan van OME als beste uit de bus! In plaats van het OME-plan over te nemen kiest de provincie voor aanpassing van het eigen ontwerp.

BOMEN EN INFRASTRUCTUUR BIJTEN ELKAAR NIET

Hoewel OME zwaar inzet op verkeersveiligheid en boombehoud daarbij ondersteunend is, is het stigma van bomenknuffelaars al snel opgeplakt. Dat bomen en techniek samengaan is voor de provinciale projectleider een brug te ver. Toch zet OME door en komt met een technisch alternatief voor graafwerkzaamheden en wortelbescherming. Een goede groeiplaats komt bovendien de hemelwaterinfiltratie ten goede. Uiteindelijk laat de provincie een BEA uitvoeren op het aangepaste ontwerp. Hierbij worden de boombeschermende maatregelen van OME overgenomen wat leidt tot behoud van nog meer bomen.

BOMEN BETER OP DE KAART KRIJGEN

Helaas past de provincie haar oorspronkelijke plan in negatieve zin aan voor een essentieel deel van het tracé, de Norelbocht. De breedte van fietspad gaat hier van 2,50 m naar 3,00 m ten koste van veel bomen. Dit terwijl hier volgens de veiligheidsaudit 2,00 m volstaat. Deze Norelbocht doorsnijdt een oud bosrelict met oude eikenwallen dat de Veluwe verbindt met de IJsselvallei. In de plannen van de provincie zijn de bomen uitsluitend individueel en boomtechnisch beoordeeld. Cultuurhistorie,

beeldbepalendheid, ecologie en vervangbaarheid van dit landschapselement zijn niet in beeld gebracht. Wel is onderzoek gedaan naar vlermuizen, dassen en eekhoorns. Aan het feit dat de bomen voorwaardenscheppend zijn voor de daar levende dieren wordt volkomen voorbijgegaan. De intrinsieke waarde van bomen heeft hier - en binnen veel projecten - nog geen volwaardige plaats.

BETREKKEN VAN BEWONERS

Procedures zijn tijdrovend. Om de achterban betrokken te houden én om geld in te zamelen voor juridische back-up lanceert OME een adoptieplan. Iedereen kan een boom adopteren die op de provinciale kaplijst staat. Binnen twee weken zijn honderdtwintig bomen geadopteerd en gemarkeerd met een poster. Zichtbaarheid en een constructieve en positieve benadering zijn belangrijke aspecten bij de aanpak van OME.

Voor alle 'adoptieouders' wordt een cursus verzorgd zodat zij leren wat er komt kijken bij het bouwen rond bomen. De tien geboden van de Bomenstichting vormen hiervoor de basis. Voor veel cursisten gaat er een wereld open: bomen behouden gaat verder dan ze niet kappen. Dus ook wanneer de kaplijst slinkt gaat het boombehoud door. Beschermende maatregelen moeten worden opgenomen in de aanbesteding. Vervolgens moet gecontroleerd worden of hier bij de uitvoering daadwerkelijk naar gehandeld gaat worden.

BURGERPLANVORMING WINT TERREIN

Vaak worden boombehoud-acties gezien als het 'dwarsbomen' van een project. Het gaat echter om veel meer dan de bomen alleen. Juist door alle aspecten van een projectgebied, verkeersveiligheid, historie, natuurwaarden, mee te nemen kunnen nieuwe ontwikkelingen een investering zijn in kwaliteit op veel fronten, dus ook in de kwaliteit van de bomen. Verkeersveiligheid is natuurlijk erg belangrijk maar een weg-reconstructie betekent niet automatisch dat bomen moeten verdwijnen. Er zijn andere mogelijkheden om bomen te sparen en bestaande bomen zelfs een betere groeiplaats te geven én de veiligheid te vergroten. De impact op groen Gelderland wanneer de reconstructies op de traditionele wijze worden doorgevoerd wordt gaandeweg bij veel statenleden duidelijk. Daar-

Meer burgerplanvorming: Mountainbikers op de Utrechtse Heuvelrug

In het Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug is het een drukte van jewelste: mountainbikers, ruiters, hardlopers en wandelaars hebben allen hun eigen - soms tegenstrijdige - wensen, naast die van de beheerders en eigenaren. Op initiatief van de mountainbikers is de stichting MTB Utrechtse Heuvelrug opgericht en een plan ontwikkeld voor goed beheer. Boombehoud is hierbij het uitgangspunt. Voor de duizenden mountainbikers is inmiddels 80 km aan uitdagende routes aangelegd; zij betalen door de aanschaf van een vignet (à € 7,50/jaar) mee aan het onderhoud van deze routes. Ruim 300 vrijwilligers zetten zich in voor het natuurbeheer. De stichting is een geoliede organisatie geworden en een betrouwbare partner voor de beheerders. De overlast tussen de verschillende gebruikersgroepen is in enkele jaren met 90% gedaald. Op de vraag: 'Hoeveel bomen gaan jullie eigenlijk kappen om zo'n route aan te leggen?' antwoordden de mountainbikers in grote verbazing en in koor: 'Gewoon nul, we sturen er gewoon omheen.'

naast groeit het besef dat bij een goed wegontwerp bomen juist veiligheid verhogend kunnen werken. Ons Mooi Epe is nog lang niet klaar met het project. Toch is er al veel bereikt. Los van het feit dat er veel bomen behouden blijven, zijn zowel de Epenaren als de statenleden anders naar bomen gaan kijken. 🌳

Initiatiefnemers Singelpark Gouda

Het Singelpark in Gouda

Marc Meijer, boomdeskundige en voorzitter van Bomenstichting Gouda, nam het initiatief voor het Singelpark Gouda. Er is met input van bewoners, professionals en enthousiastelingen een ontwerp gemaakt om verschillende groengebieden in het centrum met elkaar te verbinden. Ook is voor grijze, stenige gebieden gekeken hoe er vergroening gerealiseerd kan worden. Doel: een oase voor flora, fauna én Gouwenaren creëren. Samen met de gemeente, het waterschap, omwonenden, woonorganisaties, bedrijven en verenigingen wordt het plan de komende vier jaar gerealiseerd. Financiering zal plaatsvinden vanuit de gemeentelijke vergroeningsagenda en door betrokken stakeholders. De betrokkenheid is groot. Alle partijen zoeken hun rol; verbinding en samenwerken staan centraal. www.singelparkgouda.nl

Tekst en foto: Frank Warendorf

GEHEEL ONVERWACHT IS DE POSITIE VAN BOMEN IN DE NIEUWE "WET NATUUR" ENORM VERBETERD. HET KABINET KONDIGDE EIND OKTOBER 2016 PLOTSELING AAN DAT HET GEWENST IS DAT PROVINCIES EN GEMEENTEN ALLE HOUTOPSTANDEN IN HET BUITENGEBIED KUNNEN BESCHERMEN! OOK ALS HET GAAT OM HOUTOPSTANDEN WAARVOOR VOLGENS DE HUIDIGE BOSWET EN STRAKS DE NIEUWE WET NATUURBESCHERMING SLECHTS EEN MELDING NODIG IS ALS MEN TOT VELLEN WIL OVERGAAN.

Nieuwe Wet natuur gunstig voor bomen

De nieuwe Wet natuurbescherming, ook wel genoemd de "Wet natuur", treedt op 1 januari 2017 in werking. In artikel 4.6 is bepaald dat provinciale en gemeentelijke bescherming alleen mogelijk is voor houtopstanden op erven en in tuinen, hoogstamfruitbomen, knotpopulieren, knotwilgen en bomen op een oppervlakte grond van minder dan 10 are of bomen die onderdeel zijn van een rijbeplanting van twintig bomen of minder gerekend over het totaal aantal rijen. Het kabinet vindt het bij nader inzien ongewenst dat provincies en gemeenten geen ruimte hebben om regels ten aanzien van houtopstanden te stellen. Dit met het oog op de bescherming van de biodiversiteit en landschappen. Daarom, en ook om een einde te maken aan de onduidelijkheid welke houtopstanden provincies en gemeenten mogen beschermen in het landelijk gebied, is besloten dat artikel 4.6 niet in werking treedt (bron: Staatsblad van 28 oktober 2016, nr. 384).

Dit is een geweldige verbetering. Het is nu niet meer nodig om te bepalen of een bijzondere eik langs een weg waar meer dan twintig eiken staan wel of niet tot de rijbeplanting behoort. De hele rij valt straks onder de gemeentelijke kapverordening. Ook alle populieren langs een weg zijn straks kapvergunningplichtig. Niet in alle gemeenten zal dit overigens het geval zijn. In

sommige gemeenten zijn alleen de bomen op een waardevolle bomenlijst beschermd of is de vergunningplicht afgeschaft. Ook zijn er veel gemeenten die populieren en wilgen langs wegen en landbouwgronden uitzonderen van de vergunningplicht, tenzij ze zijn geknot. Maar deze uitzondering was nodig vanwege de Boswet, die op 1 januari 2017 vervalt. Ook windsingels rond fruitteeltbedrijven mogen straks door de gemeente worden beschermd. Dit is volgens de Raad van State momenteel alleen mogelijk als dit nodig is om het cultuurhistorisch landschap te behouden (uitspraak van 5 oktober 2016, nr. 201506596/1/R1).

Om te kunnen profiteren van de mogelijkheden die de nieuwe wet biedt is het voor elke gemeente van belang om de bomenverordening na te lopen en tijdig aan te passen.

STUDIEDAG

Op 14 februari 2017 is er in Schaarsbergen een speciale studiedag over de nieuwe "Wet natuur" in relatie tot bomen, georganiseerd door de Bomenstichting en IPC Groene Ruimte. Zie de aankondiging op blz. 27. Tijdens deze studiedag zullen alle veranderingen uitgebreid aan de orde komen. Hopelijk kunnen dan ook voorbeelden worden gegeven van verbeterde gemeentelijke verordeningen. 🌳

Eikvarens op straatbomen

VALENTIJN TEN HOOPEN IS COÖRDINATOR VAN DE MUURPLANTENWERKGROEP VAN DE KONINKLIJKE NEDERLANDSE NATUURHISTORISCHE VERENIGING (KNNV) EN INVENTARISEERT AL RUIM VIJFTIEN JAAR DE MUURPLANTEN OP DE GRACHTENMUREN IN AMSTERDAM. DE LAATSTE TIEN JAAR VOLGT HIJ OOK DE SPECTACULAIRE TOENAME VAN EIKVARENS OP STRAATBOMEN.

Waar de ene florasoort het moeilijk heeft floreert de andere. Nieuwe soorten rukken op en andere verdwijnen naar verre oorden. Zo ook de eikvaren, een varenssoort van bossen, duinen en muren. Sinds het begin van deze eeuw verschijnt hij steeds vaker in Amsterdamse straatbomen, onder invloed van de veranderende omstandigheden van het klimaat.

Om op bomen te overleven gebruikt de eikvaren een van zijn talenten, het epifytisch zijn. Leven op andere planten of bomen zonder van deze vocht of voedsel te onttrekken. Eikvarens vormen dan ook geen bedreiging voor de boom. Hun belangrijkste levensbehoefte is de aanwezigheid van regenwater en natuurlijk een plek om te wortelen. Ze hebben een voorkeur voor oudere stammen, ouder dan veertig jaar, met een grove of ruwe bast.

Op de grove bast worden stof- en roetdeeltjes vastgelegd. Hier vormt zich na vele jaren een mosdek waarin de sporen van de eikvaren kunnen uitgroeien tot varens. De mosbedekking vormt zich vooral in de oksels en langs het bovenste deel van de stam, onder de eerste takarmen. Het regenwater dat uit de kroon langs de takken naar beneden stroomt verzamelt zich hier. Tijdens drogere periodes blijft het op deze plaatsen het langst vochtig. Een bijkomend pluspunt is dat eikvarens extreem goed tegen uitdroging kunnen en uitstekend kunnen herstellen. Bij lange droogtes zien eikvarens er opgekruld en verdroogd uit. Na een regenbui zijn ze binnen 24 uur weer frisgroen.

NIEUW FENOMEEN OF GEWOON NIET OPGEMERKT

Het verschijnen van eikvarens op bomen in Amsterdam werd het eerst waargenomen in het begin van deze eeuw. Het begon vanaf 2004 mijn aandacht te trekken, waarbij ik steeds meer het gevoel kreeg dat er sprake van een toename was. Na uitvraag bij een aantal bevriende ecologen en medefloristen, die de eikvaren ook vaker leken te zien, besloot ik in de winter van 2010/2011 een systematisch veldonderzoek te houden. Hiervoor inventariseerde ik in Amsterdam ruim 2500 gracht-, straat- en parkbomen van veertig jaar en ouder. De uitkomst was ronduit verrassend, ruim

119 bomen waren bevolkt met epifytische eikvarens. Niet minder verrassend is het lopende veldonderzoek van 2016 onder dezelfde 2500 straatbomen: het aantal bomen met eikvarens is nu al verdubbeld ten opzichte van 2010!

WAAROM JUIST NU MEER EPIFYTEN

Eikvarens hebben als epifyt op bomen een constante aanvoer van vocht nodig en een groeiplek om zich te kunnen handhaven. De neerslagtrends van Amsterdamse KNMI-weerstations laten zien dat er de laatste twintig jaar meer neerslagdagen zijn en dat ook de gemiddelde hoeveelheid regen per jaar is toegenomen. Daarnaast zorgen stijgende temperaturen voor meer vocht in de lucht en warme lucht kan meer vocht opnemen. Voor de eikvaren lijkt er daardoor een kantelpunt bereikt te zijn. Samen met het vastleggen van stof- en roetdeeltjes tot mosdekken op de bomen zorgen de klimatologische omstandigheden voor een gunstig leefgebied op de bomen voor de eikvarens.

WAARDBOMEN VOOR DE EIKVAREN

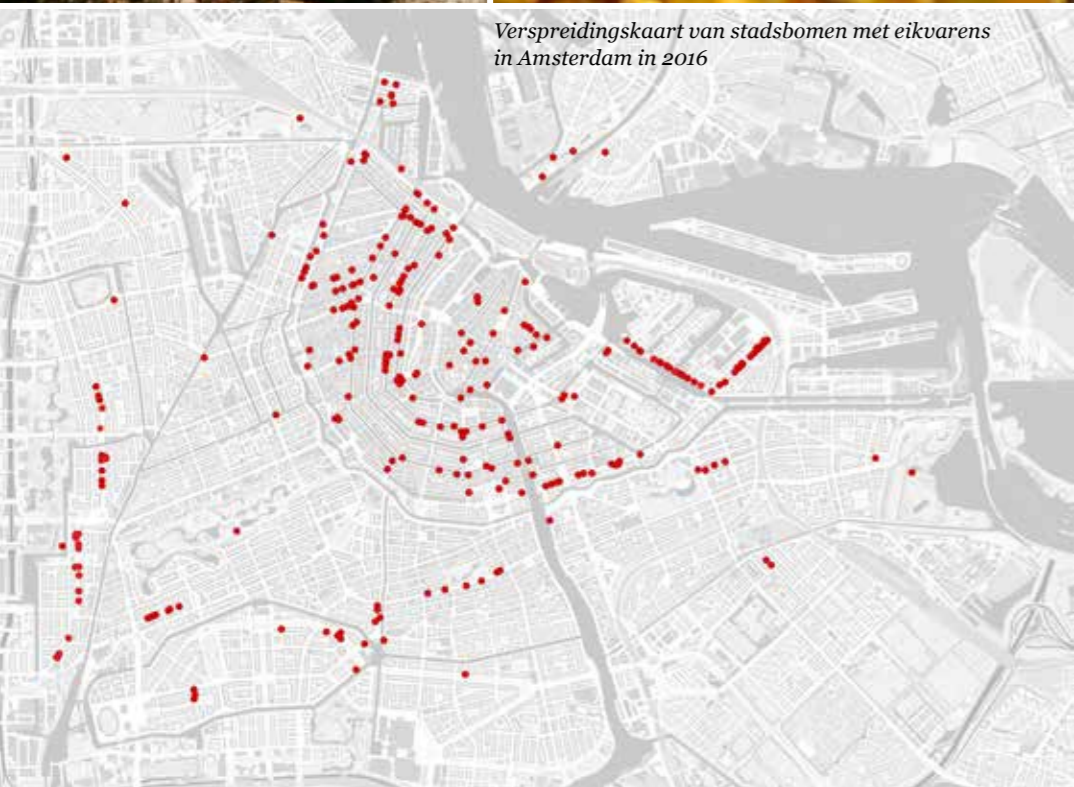
De iep is de favoriete waardboom voor de eikvaren in Amsterdam. De oude iepen vormen mooie mosdekken op hun grove bast. Ook op plataan, esdoorn, Italiaanse populier, honingboom en vleugelnoot groeien eikvarens. Landelijk is er beperkte informatie over de aanwezigheid van epifytische eikvarens in een stedelijke omgeving. Uit Alkmaar, Rotterdam, Den Haag en Haamstede is bekend dat eikvarens op iep, linde, eik, wilg, plataan en paardenkastanje groeien. Buiten het stedelijk gebied zijn de waardbomen te vinden in vochtige duinbossen, duinstruweel, bos, moerasbos en uiterwaarden. Daar groeit de eikvaren op wilg, zomereik, vlier, els, berk, meidoorn, appel en peer.

ZELF OP ZOEK

De komende wintermaanden, van november tot en met maart, zijn de wintergroene eikvarens makkelijk te ontdekken. Bomen met een hoge leeftijd en een mooi mosdek bieden de beste kans. Samen met de zijde van de boom die afgekeerd is van de zon, deze droogt minder snel uit, zijn dit de plekken om eikvarens te vinden. Op de bladloze bomen steken ze fel groen af. 🌿

Foto: Hanna Hirsch

Verspreidingskaart van stadsbomen met eikvarens in Amsterdam in 2016

Elke buurt een eigen bos

'BOSSEN ZIJN VEEL MOOIER DAN HUIZEN EN STRATEN. EN IN BOMEN KUN JE BOOMHUTTEN MAKEN.' ZIL (12) IS FAN VAN BOSSEN. VOORAL VAN HET MINIBOS, HET TINY FOREST, DAT HIJ SAMEN MET ZIJN KLASGENOTEN PLANTTE. EEN TINY FOREST IS EEN SNELGROEIEND, DICHTBEGROEID EN INHEEMS BOS TER GROOTTE VAN EEN TENNISBAAN. SCHOOLKINDEREN EN BUURTBEWONERS HELPEN BIJ DE AANLEG EN ONTDEKKEN ZO DE NATUUR IN HUN EIGEN OMGEVING.

Eind 2015 werd het eerste Tiny Forest van Nederland geplant. Aan de rand van het Darwinpark in Zaandam hielpen twee schoolklassen met het planten van dit bijzondere bos. Samen met vrijwilligers van IVN en KNNV plantten de kinderen jonge, inheemse bomen van 80 centimeter dicht op elkaar, drie tot vijf boompjes per vierkante meter. De bodem dekten zij af met stro, zodat er geen onkruid tussen de boompjes zou groeien.

Driekwart jaar later krijgen Zil en zijn klasgenoten van Vrije School Zaanstreek voor het eerst een buitenles in het minibos. 'Wat is het bos groot geworden!' roepen ze. Ook leerlingen van basisschool De Gouw komen langs voor een buitenles. Zij hebben net zo'n groot bos geplant, maar dan volgens een andere methode. Tot voor kort groeide dit 'controlebos' sneller dan het Tiny Forest, maar nu lijkt het tij gekeerd. De leerlingen observeren: 'De bomen zijn niet enorm hoog, maar wel allemaal even hoog. Precies zoals de bedoeling was [red. in het Tiny Forest]! In het andere bosje zijn sommige bomen heel hoog geworden en andere juist heel laag gebleven.'

DE OERBOSSEN VAN AKIRA MIYAWAKI
Al sinds de jaren zeventig pleit de Japanse botanicus en plantencoloog Akira Miyawaki voor het herstel van oerbossen. Hij ontdekte dat veel bossen vandaag de dag vooral bestaan uit uitheemse soorten. Vaak ligt daar een menselijke oorzaak aan ten grondslag, houtkap bijvoorbeeld. Vanuit die gedachte ontwikkelde Miyawaki een nieuwe bosbouwmethode. Zijn methode toont aan dat bossen die in samenstelling en structuur dichter bij de oorspronkelijke vegetatie staan, een sterke ecologische veerkracht vertonen. Door het herstellen van inheemse bossen kunnen we ons beter beschermen tegen natuurrampen en negatieve effecten van klimaatverandering.

Samen met bedrijven en burgers plantte Miyawaki wereldwijd al veertig miljoen inheemse bomen. De Indiër Shubhendu Sharma plantte er tot nu toe 'slechts' honderdvijfendertig duizend. Sharma

werkte bij Toyota in India toen het bedrijf bezoek kreeg van Akira Miyawaki. Miyawaki plantte een bos op het fabrieksterrein. Sharma, van huis uit ingenieur, was zo gefascineerd door de bosbouwmethode dat hij er zelf mee aan de slag ging. Hij startte zijn eigen bosbouworganisatie Afforestt, die de natuurlijke vegetatie van de aarde probeert te herstellen met gebruik van de Miyawaki-bosbouwmethode. Afforestt ontwikkelt bossen op terreinen van 100 tot 300 vierkante meter. Bossen dus voor in de stedelijke omgeving, *Tiny Forests*.

Een Tiny Forest groeit tien keer zo snel, is dertig keer zo dicht begroeid en honderd keer zo biodivers als een traditioneel bosplantsoen, aldus Sharma. Of het bos in Nederland ook zulke spectaculaire resultaten oplevert, zal de komende jaren moeten blijken. Daarom wordt het Zaanse bos samen met onderzoeksinstituut Alterra gemonitord en helpen kinderen met onderzoek doen: bomen meten, bodemdiertjes zoeken, vogels tellen en bodemmonsters nemen.

LESPAKKET TINY FOREST
Om leerkrachten houvast te geven ontwikkelde IVN een speciaal lespakket Tiny Forest. Zo leren

kinderen spelenderwijs meer over bomen, bodem en onderzoek doen en ontdekken ze de natuur in hun eigen omgeving. Ze leren bijvoorbeeld over sapstromen, jaarringen, bomen meten, bodem, kriebelbeestjes en het belang van biodiversiteit. En dat is belangrijk, want door betrokken te blijven bij 'hun' bos bouwen kinderen een band op met de natuur.

In Zaandam zien we dat – bijna een jaar later – op kleine schaal terug. Fenne en Indy (beiden 11 jaar) zijn druk in gesprek over 'hun' Tiny Forest en het controlebos. Het controlebos heeft meer kleuren en allerlei besjes. 'Dat bos is wel gezelliger', vindt Fenne. 'Maar ons bos is bijzonderder, want dat hebben we zelf aangelegd. En volgens de speciale methode van die meneer uit India, echt cool.' Indy: 'Dat maakt het bos extra spannend en speciaal'.

HEEL NEDERLAND VOL MINIBOSSEN?
Niet alleen Zaandam krijgt een Tiny Forest, initiatiefnemers zijn ook actief in Almere, Delft, Rotterdam, Boxtel, Tilburg, Den Bosch, Eindhoven en Utrecht. Op al deze locaties worden buurtbewoners en schoolkinderen betrokken bij de ontwikkeling van het bos. IVN hoopt de komende jaren samen met groene vrijwilligers, buurtbewoners en schoolkinderen nog veel meer Tiny Forests aan te leggen. Iedereen kan vrijblijvend het handboek Tiny Forest of lespakket opvragen. 🌱

Meer weten? Neem contact op met d.bleichrodt@ivn.nl.

LANGE TIJD GING HET SLECHT MET DE BOOMMARTER IN NEDERLAND. IN DE JAREN 70 EN 80 VAN DE VORIGE EEUW WAS DE VERSPREIDING GROTENDEELS BEPERKT TOT DE VELUWE. MAAR DE LAATSTE TIEN JAAR LIJKT ER EEN DUIDELIJKE KENTERING TE ZIJN EN DUKT DE BOOMMARTER OP STEEDS MEER PLAATSEN OP. DE ECOSYSTEMEN IN VEEL VAN ONZE BOSSEN ZIJN DAARMEE EEN PARELTJE RIJKER!

De boommarter in steeds meer bossen

Een dier zo groot als een kat, donkerbruin en met een lange staart. Kan niet missen, dat is een boommarter.... zou je denken. Mis! Want de boom- en de steenmarter lijken zoveel op elkaar dat ook kenners ze niet altijd uit elkaar kunnen houden. Nou ja, een dier in een boom zal toch wel een boommarter zijn? Ook al mis: zowel boom- als steenmarter klimmen in bomen en beide kunnen ook in gebouwen gevonden worden. Maar in de regel is de boommarter in bosgebieden te vinden en de steenmarter in agrarisch of stedelijk gebied.

ETEN WAT DE POT SCHAFT

Wat voedsel betreft is de boommarter grotendeels een opportunist. Hij eet wat de omgeving te bieden heeft, mits het eiwitrijk voedsel is. Hij leeft voor een groot deel van kleine zoogdieren en vogels, maar in het najaar eet hij ook veel vruchten. De grootte van het leefgebied wordt in belangrijke mate bepaald door het voedselaanbod. Is er weinig voedsel dan kan de dichtheid één dier per 10 km² bedragen, naarmate het voedselaanbod groter is kan dit oplopen tot dertig dieren. Boommarters zijn territoriaal ten opzichte van dieren van hetzelfde geslacht; het territorium van mannetjes overlapt met dat van meerdere vrouwtjes en is dan ook aanzienlijk groter.

KRAMEN IN MONUMENTALE BOMEN

Overdag houden boommarters zich schuil in holten, oude nesten of holle bomen; ze wisselen heel regelmatig van rustplaats. Ze maken niet zelf een schuilplaats maar gebruiken alleen bestaande holten. Soms, en vooral in de zomer, zijn ze ook overdag actief. Ze verplaatsen zich voornamelijk

over de grond maar kunnen, net als een eekhoorn, ook van tak naar tak springen. Er is wel waargenomen dat een boommarter in wilde achtervolging een eekhoorn probeerde te vangen. Vrouwtjes brengen in de tweede helft van maart of in april gemiddeld drie jongen ter wereld die zes weken gezoogd worden. Vaak wordt een oud spechtengat gebruikt als kraamverblijf; alleen gaten van de zwarte specht zijn hiervoor groot genoeg. Deze specht maakt holten in vooral beuken en Amerikaanse eiken van tachtig jaar of ouder, dus de aanwezigheid van deze bomen kan indirect ook voor de boommarter van belang zijn. Na de zomer worden de jongen zelfstandig en na twee tot drie jaar nemen ze aan de voortplanting deel.

WILDCAMERA

Het is lang moeilijk geweest om op een betrouwbare manier vast te stellen of in een gebied boom-

marters voorkomen. In de jaren 90 van de vorige eeuw begint men kleine bewakingscamera's te gebruiken om na te gaan of in boomholten boommarters aanwezig zijn. Zo komt er meer informatie beschikbaar en raken ook meer mensen geïnteresseerd in de boommarter. Rond de laatste eeuwwisseling komt er een nieuw hulpmiddel beschikbaar, de 'wildcamera' of 'cameraval'. Dit is een apparaat dat in het veld geplaatst kan worden en dat geactiveerd wordt als een dier zich voor de lens bevindt. Deze manier van waarnemen neemt snel toe in populariteit en draagt ook bij aan kennis over en belangstelling voor de boommarter. Dit geldt ook voor andere zoogdieren als wilde kat en otter.

VERSPREIDING

Op basis van de kennis die we nu hebben over de verspreiding van de boommarter in ons land lijkt het erop dat deze soort in aantal en verspreiding toeneemt. Met moeilijk waarneembare en herkenbare soorten kan er een sterk waarnemerseffect meespelen: de beschikbare waarnemingen kunnen meer zeggen over de activiteiten van waarnemers dan over de feitelijke verspreiding. In het verleden waren we voor een groot deel aangewezen op dood gevonden boommarters (aan de hand waarvan we eigenlijk alleen konden zeggen dat daar boommarters geleefd hebben...). Door de nieuwe technische

boommarter

Boom- of steenmarter?

Dit zijn de meest betrouwbare verschillen tussen boom- en steenmarter.

Kop: bij boommarter meestal donkerbruin, bij steenmarter lichtbruin.

Oren: bij boommarter vrij groot, rond en met lichte rand, bij steenmarter vrij klein en zonder opvallende lichte rand.

Keelvlak: bij boommarter meestal eigeel, bij steenmarter meestal wit.

Staart: bij boommarter iets langer dan achterpoten, bij steenmarter veel langer.

Ondervacht op de flank: bij boommarter grijsbruin, bij steenmarter bijna wit.

steenmarter

hulpmiddelen worden boommarters vaker en op meer plaatsen waargenomen. Hebben we de soort op die plaatsen dan niet lang over het hoofd gezien? Waarschijnlijk niet, want ook nu worden boommarters nog regelmatig dood gevonden, maar dan op plaatsen waar ze vroeger niet werden gevonden.

PROBLEEM?

Moeten we blij zijn met de toename van boommarters? Of zal dit leiden tot minder broedvogels en eekhoorns? Nee, het is niet waarschijnlijk dat de toename van boommarters leidt tot achteruitgang van andere diersoorten. De boommarter maakt al sinds historische tijden deel uit van de levensgemeenschappen die onze bossen bevolken. De druk die deze en andere predatoren uitoefenen op hun prooien is gezond voor die gemeenschappen. Het zorgt ervoor dat zwakke dieren verdwijnen en 'plagdieren' in toom gehouden worden. Het brengt dynamiek in het systeem waar de gemeenschap als geheel van profiteert. 🌿

Verspreiding boommarter in de periode 1970 - 1988 (links) en 1990 - 2012.

Slim beheer van

Rotterdamse bomen

HOE HET BEGON: BOMEN IN DE STAD

Door de eeuwen heen verschijnen steeds meer bomen in het Rotterdamse stadsbeeld. De Boompjes, een straat op de rechteroever van de Nieuwe Maas, dankt zijn naam bijvoorbeeld aan de linden die hier in 1615 geplant zijn. In de 18e eeuw is ruimte schaars en zijn er weinig bomen in de dichtbebouwde binnenstad. Als er ruimte vrijkomt, worden bomen geplant langs grachten, op kaden, in voorname lanen en langs singels. Vanaf het midden van de 19e eeuw groeit Rotterdam sterk. In de Engelse landschapsstijl worden singels aangelegd ten behoeve van de hygiëne en voor 'een aangename wandeling'. De tuinarchitect Zocher ontwerpt Het Park aan de Maas. Uit deze tijd dateren de oudste monumentale Rotterdamse bomen.

Vanaf het begin van de 20e eeuw worden bomen in nieuwe wijken een vertrouwd verschijnsel, vooral als aankleding van de 'sjeke' lanen. In de jaren twintig van de

vorige eeuw wordt in tuindorpen zoals Vreewijk structureel meer ruimte gereserveerd voor boombeplanting met een decoratieve waarde, zoals de bloesem dragende boomsoorten. Oorspronkelijk is Rotterdam een stad van linden en vooral iepen. In het begin van de jaren dertig vallen 16.000 bomen ten prooi aan de iepziekte, ongeveer een derde van het totale bomenbestand.

OORLOGSGEWELD EN WEDEROPBOUW

Tijdens de Tweede Wereldoorlog verdwijnen bijna alle bomen uit de stad door het oorlogsgeweld en de behoefte aan brandhout. Direct na de oorlog begint Rotterdam met het planten van

nieuwe bomen in de binnenstad en in de nieuwe, ruim in het groen gestoken woonwijken. Vooral snelgroeiende inheemse soorten worden toege-

ROTTERDAM IS GROENER DAN VEEL MENSEN DENKEN. MET MEER DAN 600.000 BOMEN HEEFT DE STAD ÉÉN BOOM PER INWONER. IN DE STAD STAAN ER RUIM 160.000: IN STRATEN, OP PLEINEN, LANGS WEGEN EN SINGELS EN IN PLANTSOENEN. IN NATUURLIJKE GROENSTROKEN EN PLEKKEN ALS HET ZUIDERPARK EN HET KRALINGSE BOS GROEIEN NOG EENS 450.000 BOMEN.

past, zoals de wilg, populier en els. Tijdens de stadsvernieuwing in de jaren zeventig en tachtig worden in de oudere stadswijken bouwblokken gesloopt, die plaatsmaken voor buurtparken.

In een groen Rotterdam is het fijn wonen, werken en recreëren. De gemeente zet in op het versterken van de kwaliteit van de openbare ruimte en heeft, in het kader van klimaatadaptatie, een strategie voor waterbeheer en demping van hittestress. Groen en bomen spelen daarin een essentiële rol. Sinds 2001 is er meer aandacht voor de hoeveelheid en kwaliteit van de Rotterdamse bomen. De afgelopen jaren zijn de groeiplaatsen van veel bomen verbeterd. Monumentale bomen staan onder scherpe controle. Iepen worden ingeënt tegen iepziekte en zieke of onveilige bomen vervangen door duurzame boomsoorten.

OPTIMALE INZET

Het groenjaar 2008 gaf Rotterdam een enorme impuls voor de vergroening van de stad. Duizenden extra bomen zijn in de jaren daarna geplant in het kader van vergroening. In de stedelijke Bomenstructuurvisie van 2009 is beschreven hoe bomen optimaal kunnen worden ingezet bij de inrichting van de openbare ruimte in de hoofdstructuur van de stad: de hoofdwegen, rivieroevers, dijken, stadsparken en stadspaleizen.

VERGROENING BINNENSTAD

Vanaf 2009 is de binnenstad vergroend. Rond het vernieuwde Centraal station, op de Coolsingel en langs de Nieuwe Maas is er veel groen bijgekomen. Niet overal is voldoende ruimte om nieuwe bomen te planten, daarom wordt in de binnenstad ook veel bakbeplanting met bomen toegepast. Het ruim 150 jaar oude Park bij de Euromast met monumentale bomen werd in 2010 een Rijksmonument. Sindsdien is er volop gerenoveerd om in 'Het Park' de oude waarden te herstellen.

NIEUW STADSPARK

Ook voor het huidige college is een aantrekkelijke groene stad een speerpunt. De meest stenige wijken rondom het centrum worden vergroend en grote pleinen worden opnieuw ingericht met meer groen en bomen. Op Boomfeestdag is dit jaar het dobberend bos in de Rijnhaven onthuld. Komend voorjaar komt er een nieuw stadspark in de binnenstad op het Grote Kerkplein. Er worden extra bomen met een flinke stamomvang geplant.

Het ruim 150 jaar oude Park bij de Euromast is een rijksmonument

LASTIGE GROEIOMSTANDIGHEDEN

Bomen in het Rotterdamse stadsmilieu hebben het niet gemakkelijk. Verhardingen rondom de stamvoet, noodzakelijke tussentijdse ophogingen vanwege de inklinking van de delta, beschadigingen veroorzaakt door bouwwerkzaamheden en de aanleg van kabels en leidingen zijn er de oorzaak van dat weinig bomen in de havenstad oud worden. Vanuit het beheer is daarom een aantal maatregelen getroffen.

Een goede groeiplaats is essentieel voor stadsbomen. Bij aanplant van een nieuwe boom wordt voldoende groeiruimte geclaimd voor groei in de eerste twintig jaar. Waar mogelijk planten we ook in de stad de bomen in volle grond. Sierbomen worden na vijftientwintig jaar vervangen. Oude bomen worden zoveel mogelijk behouden en zo mogelijk krijgen ze meer ruimte. Waar het mogelijk is transformeren we boomplaatsen in verharding tot open, boomvriendelijkere groeiplaatsen. Een nieuwe ontwikkeling die opgang doet, is het vastleggen van ondergrondse voorzieningen in een driedimensionale weergave. Dit maakt het niet alleen mogelijk om een betere afstemming te krijgen tussen bomen en ondergrond in de ontwerpfase, maar ook om toekomstige ondergrondse ruimteclaims voor bomen vast te leggen.

JUISTE BOOM OP DE JUISTE PLEK

Voor een duurzaam bomenbestand is het belangrijk dat de juiste boom op de juiste plek staat. De ligging van Rotterdam in laag polderland is bepa-

Nieuwe aanplant bij Centraal Station

lend voor de soorten die in de stad gedijen. De bodem is slap en nat en moet telkens opgehoogd worden. In de bomenstructuurvisie van 2009 is vastgelegd dat er meer verschillende boomsoorten in Rotterdam komen. Dit is aantrekkelijk voor de stad en haar natuur en bovendien wordt het risico bij besmettelijke boomziekten gespreid. Bij de keuze van nieuw te planten bomen is het zaak om bomen te planten die de beoogde levensduur kunnen bereiken en bestand zijn tegen ziekten en plagen, en vooral ophogingswerkzaamheden. Zo hebben beheerders, ontwerpers en constructeurs een Rotterdamse sortimentslijst voor bomen opgesteld. Met regelmaat vinden aanpassingen plaats, omdat er ontwikkelingen zijn rond ziekten, plagen, bruikbaarheid en nieuwe boomsoorten of variëteiten die op de boomkwekersmarkt verschijnen.

EENDUIDIG EN RISICOGESTUURD BEHEER

Met het opheffen van de deelgemeenten in 2014 is het beheer centraal georganiseerd, met een nauwe afstemming met de gebieden. Rotterdam werkt sindsdien met assetmanagement. Bij deze manier van beheer zorgt de gemeente dat het geld daar wordt ingezet waar dat het hardst nodig is en dat de gekozen maatregel het meest oplevert voor de stad en haar bewoners. Assetmanagement vraagt om een grondige inventarisatie van ambities, prestaties, risico's en maatregelen. Naast de jaarlijkse veiligheidsinspectie worden de bomen gecontroleerd op kwaliteit, levensverwachting en onderhoudsbehoefte. De belangrijkste risico's in de be-

Rode beuk op het Emmaplein

heerfase van bomen zijn in Rotterdam benoemd: boomsterfte als gevolg van slijtage en boomziekten, omwaaien en takbreuk, beschadigingen door oneigenlijk gebruik en werken rond bomen en groeiplaatsuitputting bij bomen in straatprofielen.

In Rotterdam zijn altijd wel plannen voor vernieuwing en reconstructie van de buitenruimte. De beheerders stellen daarom eisen om bomen te behouden. 🌳

Bij de herinrichting van de Westsingel dreigde kap van de zogenaamde 'Breytenbachplataan'. Door de bouw van een plateau is de boom behouden.

Bomenroute

Meer informatie over Rotterdamse bomen staat op www.rotterdam.nl/bomen. U vindt hier ook een route langs monumentale bomen en bomen met een verhaal. De route start op Rotterdam Centraal en duurt ongeveer 1,5 uur.

Foto: Hanna Hirsch

Vestiging Markelo:
Postbus 15
7475 ZG Markelo
Tel.: 0547 - 750 900
Fax: 0848 - 725 509

Vestiging Dedemsvaart:
Postbus 96
7700 AB Dedemsvaart
Tel.: 0523 - 611 176
Fax: 0523 - 614 817

Arbor Boomspecialisten voor het behoud van (monumentale) bomen!

- Boomonderhoud
- Boomverplanting
- Boomverwijdering
- ETW-ers (European Treeworkers)
- ETT-ers (European Tree Technicians)
- Bomen op daken
- Bestrijding Eikenprocessierupsen
- Bliksem beveiliging in bomen
- Beëdigd boomtaxateurs
- Boomadvies
- VTA Boomcontrole
- Groeiplaatsverbetering

www.boomspecialist.nl - info@boomspecialist.nl

Ontdek Wandelmagazine Op lemen voeten

Wandelmagazine Op lemen voeten is hét tijdschrift voor nieuwsgierige wandelaars. Inspirerende artikelen over wandeltochten in Nederland, België en Europa, meeslepende reisverhalen en reportages en veel aandacht voor landschap, natuur en cultuur.

1 jaar slechts €21,50

GEEN NUMMER MEER MISSEN? NEEM NU EEN (PROEF)ABONNEMENT

WWW.WANDELMAGAZINE.NU [FACEBOOK.COM/WANDELMAGAZINE](https://www.facebook.com/wandelmagazine) [TWITTER.COM/WANDELMAGAZINE](https://twitter.com/wandelmagazine)

Boomvrienden ontmoeten elkaar in Tsjechië

Foto: Jeroen Philippona

De Zingende Linde van Teleci

Het ECTF is in 2010 gestart door het Engelse Tree Register. Doel was het opzetten van een Europees forum, een netwerk van personen en organisaties dat zich bezighoudt met monumentale bomen, uitbouwen van contacten, uitwisseling van informatie over het opzetten van registers en bescherming van oude, monumentale en bijzondere bomen. Er zijn nu in totaal zes bijeenkomsten gehouden. Deze hebben steeds een informeel en kleinschalig karakter gehad. Op de twee eerste bijeenkomsten zijn ook vertegenwoordigers van de Bomenstichting aanwezig geweest.

Bij deze zesde ontmoeting in Tsjechië zijn een kleine dertig personen aanwezig uit elf landen, waaronder vier Nederlanders. Vanuit de werkgroep monumentale bomen vertegenwoordig ik de Bomenstichting. Ik heb samen gereisd met Ton Stokwielder van Stichting Wereldboom en de Vlamingen Lies van Lierde en Koen Smets. Ook Jeroen Heindijk, van Geronimo bostochten, en boomverzorger Frans Baltussen zijn er.

De vier dagen durende bijeenkomst heeft een vol programma met excursies, rondleidingen, lezingen en besprekingen. Erg leuk was het netwerken met de enthousiaste boomliefhebbers en experts uit de verschillende landen, vaak vertegenwoordig-

HET IS WAARSCHIJNLIJK DE MEEST SUCCESVOLLE BIJEENKOMST TOT NU TOE VAN DE CONFERENTIE VAN HET EUROPEAN CHAMPION TREE FORUM (ECTF). EIND AUGUSTUS 2016 IS IN DE MENDEL UNIVERSITEIT VAN BRNO, IN LEDNICE EN KRTINY, ZUID-TSJECHIË, EEN GROEP LIEFHEBBERS EN KENNERS VAN MONUMENTALE BOMEN UIT ELF LANDEN BIJ ELKAAR. BIJZONDER IS DE PRESENTATIE VAN DE 'TREE OF THE YEAR'. HOE DEZE BOOMVERKIEZING IS ONTSTAAN IN DE REGIO BRNO, ZICH HEEFT VERSPREID OVER TSJECHIË EN NU WORDT GEHOUDEN IN STEEDS MEER EUROPESE LANDEN.

gers van boomorganisaties. Gastheer Lubos Uradnicek is hoogleraar dendrologie en bosbouw aan de Mendel Universiteit. Het forum is mede georganiseerd door de Duitse iepenexpert Gordon Mackenthun.

TREE OF THE YEAR

Naast medewerkers van gastheer Lubos zijn uit Tsjechië ook aanwezig Marie Hruskova, schrijfster van diverse boeken over monumentale bomen, en Andrea Krupova, coördinator van de 'Tree of the Year'. Doel van die verkiezingen is om de betrokkenheid met lokale bomen te vergroten. Het wedstrijdelement blijkt zowel op lokaal als op landelijk niveau veel mensen enthousiast te maken voor bomen.

DE PRESENTATIES

Op het programma stonden: oude en monumentale bomen in Tsjechië, een update van het register van kampioenbomen in Duitsland en een toelichting over monumentale bomen in Spanje. Verder boekpresentaties uit Polen, bescherming van bomen als groen erfgoed in Vlaanderen door Koen Smets, goed bomennieuws uit Wales door Rob McBride en de Society of Arboriculture (ISA) activiteiten in Oostenrijk.

Nederland is met drie presentaties goed vertegen-

woordigd: Jeroen Heindijk lanceert er zijn project 'Bomen op de Kaart', dat mogelijkheden biedt voor aansluiting bij zowel nationale als internationale projecten en mogelijk door de EU zal worden gefinancierd. Ton en Lies hebben de Stichting Wereldboom gepresenteerd, met als hoofddoel betrokkenheid van de bevolking bij bomen in hun gemeenschap te vergroten.

Zelf heb ik een presentatie gehouden over recente ontwikkelingen bij de Bomenstichting, met de

Foto: Maria Meijer

Japanse honingboom

nadruk op de lancering van de interactieve website van het Landelijk Register van Monumentale Bomen, betrokkenheid van veel boominspecteurs en de mogelijkheid om het Bomenfonds in te zetten voor onderhoud.

VETERANE EIKEN EN LINDEN

Op de heenreis hebben we indrukwekkende bomen gezien: de veterane eiken van Borlinghausen en Nöbdenitz en de nog zeer vitale lindes van Schmorsdorf en Pastvini (Tsjechië). Allemaal vele eeuwen oude bomen met een stamomvang van meer dan 10 meter. En ook het bosreservaat 'Urwald Sababurg' heeft indruk gemaakt. Eeuwenoude zomereiken en beuken resteren van een bosweidelandschap zoals dat vanaf de vroege middeleeuwen tot in de 19e eeuw in grote delen van Europa voorkwam. Door selectieve kap voorkomt men het volledig dichtgroeien van het bos door de beuk en tracht men de oude eiken, ooit in open gebied opgegroeid, een lang(er) leven te schenken.

We hebben prachtige excursies gehad naar een oobos en oude inheemse bomen in het Unesco reservaat nabij Lednice. Daar is ook het fraaie paleispark in Lednice met veel exotische boomsoorten waaronder de zeer indrukwekkende Japanse honingboom, met een omtrek van 5,8 meter.

Foto: Gordon Mackenthun

Het kabouterhuisje

KABOUTERHUISJE

Tijdens een lange bustocht door het schilderachtige heuvellandschap van Moravië hebben we Zizka's eik in Namest, de dikste eik van Tsjechië (omtrek 10 meter), bezocht. De eik is vernoemd naar een beruchte Middeleeuwse leider van de Hussieten. Bijzonder is het over de holtes gebouwde 'kabouterhuisje' met leien dak, bedoeld om inwateren tegen te gaan en aftakeling te remmen, een in Tsjechië vaker toegepaste methode. N.B. Voor de habitat in de boom is deze methode echter desastreuus. Wij bevelen in Nederland deze methode niet meer aan.

De busreis voert ons langs de eveneens holle dikste esdoorn van het land (omtrek 7,6 meter) en de majestueuze 'Zingende Linde' van Teleci: een minstens zeshonderd jaar oude en zeer gave zomeringe linde (omtrek 11,7 meter). Ten tijde van de vervolging van protestanten in de 17e eeuw zou een boer in de holle stam verboden liederen hebben geefend.

De volgende bijeenkomst wordt in september 2017 georganiseerd door The Tree Register, in Engeland. Ik verheug me nu al! 🌳

ALS VINCENT OP 16-JARIGE LEEFTIJD HET OUDERLIJK HUIS VERLAAT OM IN DEN HAAG TE WORDEN OPGELEID IN DE KUNSTHANDEL VAN ZIJN OOM, BEGINT HIJ BRIEVEN TE SCHRIJVEN OM CONTACT MET ZIJN FAMILIE TE HOUDEN. DE BRIEVEN LATEN EEN BUITENGEWOON BEGAAFD EN GEVOELIG MENS ZIEN, DIE AAN STERK WISSELENDE STEMMINGEN ONDERHEVIG IS. VEEL HERKENBARE THEMA'S UIT ONS EIGEN LEVEN WORDEN ERIN BESCHREVEN. ZELF BEN IK GEFASCINEERD DOOR ZIJN SCHILDERIJEN EN TEKENINGEN VAN BOMEN. REDEN OM ZIJN BRIEVEN HIER EENS OP NA TE LEZEN.

De bomen van Vincent van Gogh 1853-1890

In brieven aan zijn broer Theo beschrijft Vincent de onderwerpen van zijn schilderijen: *'Les racines' is eenige boomwortels in een zandgrond. Het zich als 't ware rampachtig en hartstochtelijk vastwortelen in de aarde, en het toch half losgerukt zijn door de stormen. Ik wilde in die zwarte knorrige wortels met hun knoesten, iets uitdrukken van den strijd des levens.'*

De schilder wordt geboren in Zundert in het liefdevolle gezin van de dorpsdominee. Hij lijkt vooral op zijn moeder, een bijzondere vrouw met een grote liefde voor de natuur en een vlotte pen. Vincent erft ook haar doorzettingsvermogen en haar wilskracht. Zonder deze beide eigenschappen zouden wij nu niet meer weten wie Vincent van Gogh is. Zijn schoonzuster Jo Bongers, die Vincents nalatenschap later beheert, citeert zijn moeder:

'Een minder sterk gestel dan 't zijne zou ook reeds veel eerder bezweken zijn onder 't geen hij van zijn krachten vergde.'

SUPERBE BOMEN

Van Gogh wandelt veel in de natuur. In zijn brieven kunnen we lezen dat hij die op zich laat inwerken en beeldrijk verslag doet van zijn gevoelens en waarnemingen. *'En toen was ik naar buiten gegaan, wijd weg, om eens met de natuur te praten. Nu ik kwam te Voorburg en vandaar tot Leidschendam. Ge kent die natuur daar, superbe boomen vol majesteit en sereniteit naast groene, afschuwelijke speelgoeddooskoepeltjes en al wat de logge verbeeldingskracht der rentenierende Hollanders voor absurditeit weet te verzinnen in zake van bloemperkjes, priedeltjes, veranda's. Die boomen, ze waren superbe, er was een drama in elk figuur zou ik zeggen, maar ik bedoel in elken boom. Dan het geheel was bijna nog mooier dan die geteisterde boomen op zichzelf beschouwd, juist omdat het moment zóó was dat zelfs die absurde koepeltjes een zonderling karakter kregen, nat geregend en verwaaid.'*

Vanuit Londen schrijft hij: *'Blijf maar altijd veel wandelen en veel van de natuur houden, want dat is de ware manier om de kunst meer en meer te leren begrijpen. De schilders begrijpen de natuur en hebben ze lief, en leeren ons zien.'*

Knotwilg 1882

Bos met kreupelhout 1887

Amandelbloesem 1890

DE BORINAGE

Vincent is een man van twaalf ambachten en dertien ongelukken. Na een periode als kunsthandelaar, godsdienstleraar, hulpprediker, leraar, boekhandelaar en student theologie in Brussel gaat hij als onbezoldigd lekenprediker naar de Borinage, in België. Hier begint hij te tekenen. Het schilderij 'De aardappeleters' ontstaat hier. Hij beschrijft hoe in het voorjaar de bomen uit gaan lopen, en welke kleuren hij daar ziet: het wit en het zwart van de mijnstreek, en hij schrijft aan Theo: *'De lente begint, want men hoort hier nu de leeuweriken en in het bosch beginnen de takken en knoppen uit te spruiten, vooral de elzen, maar toen Pa hier was, was alles wit besneeuwd, zoodat hij nog het eigenaardig effect van de zwarte charbonnages en de vele zwarte schoorsteenen heeft gezien in de sneeuw.'*

Vincent werkt in de Borinage tussen de mijnwerkers. Zijn werkgevers vinden dat hij zichzelf verwaarloost en hij krijgt ontslag. Het is zijn broer Theo die hem in deze periode adviseert om schilder te worden. Vincent schrijft: *'Het is juist omdat ik een teekenaarsknuist heb, dat ik van het teekenen niet af kan blijven, en ik vraag het U, vanaf den dag dat ik ben begonnen te teekenen, heb ik getwijfeld, of geaarzeld, of gewankeld?'*

Van Gogh maakt in 1882 in Den Haag voor het eerst grote en volwaardige aquarellen. Over de aquarel met de scheef hangende knotwilg is hij het meest tevreden. Enthousiast schrijft hij aan Theo: *'Ik heb een dooden knotwilgenstam gezien daar, hij hing over een waterplas met*

riet, heel alleen en melankoliek, en zijn bast was om zoo te zeggen geschud en bemost, en met verschillende tonen gevlekt en gemarmerd, zoo iets als een slangen huid, groenachtig, geelachtig, grootendeels dof zwart.'

1886 PARIJS EN ZUID-FRANKRIJK

Vincent van Gogh heeft in zijn leven een enorme groei doorgemaakt. Dat lees je in zijn brieven en dat is te zien in zijn schilderijen en tekeningen. Van een schilder van het boerenleven wordt hij een post-impressionistisch kunstenaar. Pas in de laatste vier jaren van zijn leven maakt hij de werken die hem beroemd hebben gemaakt. De 'Vaas met de zonnebloemen' en 'Sterrennacht' zijn wereldberoemde schilderijen die bij mij veel emoties oproepen. 🌻

Bron: Brieven aan zijn broeder: deel 1-3 / ed. Jo van Gogh-Bonger

De wetenschappelijke naam van deze boom is bekender dan de Nederlandse naam venijnboom. De *Taxus baccata* is een naaktzadige, een conifeer, wat letterlijk 'kegeldragend' betekent. Van een kegel is bij de taxus echter nauwelijks sprake. Het zaadje is omhuld door een rode zaadmantel. Deze zogenaamde arillus is het enige deel van de taxus dat niet giftig is. De mannelijke taxus produceert massa's stuifmeel en is daarom geliefd bij bijen en andere insecten als eiwitbron. Op Twentse historische erven is vaak een 'iemepalm' te vinden. Deze opgesnoeide oude taxussen hebben hun naam waarschijnlijk te danken aan hun dracht voor de honingbij (imme betekent honingbij).

De *Taxus baccata* kwam vóór de laatste ijstijd massaal voor in onze streken. Tijdens die laatste ijstijd was hier een Arctische toendra waar ijzige stormen grote massa's zand en löss verplaatsten. Toen het klimaat daarna weer verbeterde keerde de taxus in onze streken terug. De eerste 'vondsten' stammen uit circa 3500 jaar voor onze jaartelling, lang nadat berk, grove den, hazelaar, els, eik, iep, linde, es, eik, vlier en meidoorn hier al weer groeiden. De enige plek in Nederland met nakomelingen van de oorspronkelijke taxus is in de omgeving van Winterswijk.

BOGEN

De taxus werd vermaard door de toepassing van het hout in de beroemde Engelse longbows. Deze langeafstandsbogen maakten legers sterk. Hiervoor werd gebruik gemaakt van de bijzondere eigenschappen van het taxushout. Het witte spinthout kan goed tegen trekspanning terwijl het rode kernhout goed drukspanningen op kan nemen. Een goede taxusboog is daarom gemaakt van het grensvlak tussen spint- en kernhout: kernhout bij de handgreep uitlopend naar spinthout in de punten. Taxushout heeft echter veel noesten en draaiingen waardoor rechte en goed bewerkbare stukken taxushout schaars zijn. Het bezit van goed taxushout maakte burenen in vroegere tijden afgunstig. Zo kapten burenen ten tijde van de Hoekse en Kabeljauwse twisten elkaars taxussen uit voorzorg.

GROEIWIJZE

De taxus kan in tegenstelling tot veel andere coniferen uitstekend tegen schaduw en snoeien. Daarom is hij ook een geliefde haagplant en is hij geschikt voor vormsnoei. Zelfs wanneer de takken tot op de stam teruggesnoeid worden vormen zich steeds nieuwe loten. De eigenschap om ook in de diepste schaduw te kunnen opgroeien versterkt het mysterieuze imago van de boom. Het natuur-

De taxus in Ashbrittle Somerset (geschat op 3000 jaar oud) staat op een heuvel waar een prechristelijk heiligdom lag en nu een kerk gebouwd is.

De taxus van Crowhurst heeft een omtrek van meer dan 9 meter.

De oudste taxus van Wales in Llangernyw, Clwyd stond hier al ruim 1000 jaar voordat de Kelten op de Britse Eilanden arriveerden.

lijke taxusbos in Kingley Vale (South Downs, Sussex) laat de karakteristieke groei op uitbundige wijze zien. In eerste instantie ben je in de veronderstelling daar in een bos te lopen. Het blijkt echter om een beperkt aantal, zeer oude bomen te gaan waarvan de buigzame takken naar de grond zijn gericht. Bij aanraking met de grond schiet de

DE TAXUS KOMEN WE IN HET DAGELIJKS LEVEN VAAK TEGEN ALS HAAG, TOCH IS HET EEN BOOMSOORT. HET IS ZELFS EEN HEEL OUDE BOOMSOORT MET EEN ENORME LEVENSKRACHT DIE DUIZENDEN JAREN OUD KAN WORDEN. DE VERGIFTENLEER 'TOXICOLOGIE' DANKT ZIJN NAAM AAN DE TAXUS MET ZIJN GIFTIGE TAXINE.

aflegger wortel, groeit hij uit tot een boom en maakt vervolgens weer afleggers. De grootste cirkel van afleggers heeft nu een diameter van zo'n 38 meter. De hoofdboom heeft een enigszins scheve hoofdstam en is mogelijk een aflegger van een nog oudere boom.

HOL WORDEN EN COMPARTIMENTEREN VAN DE STAM

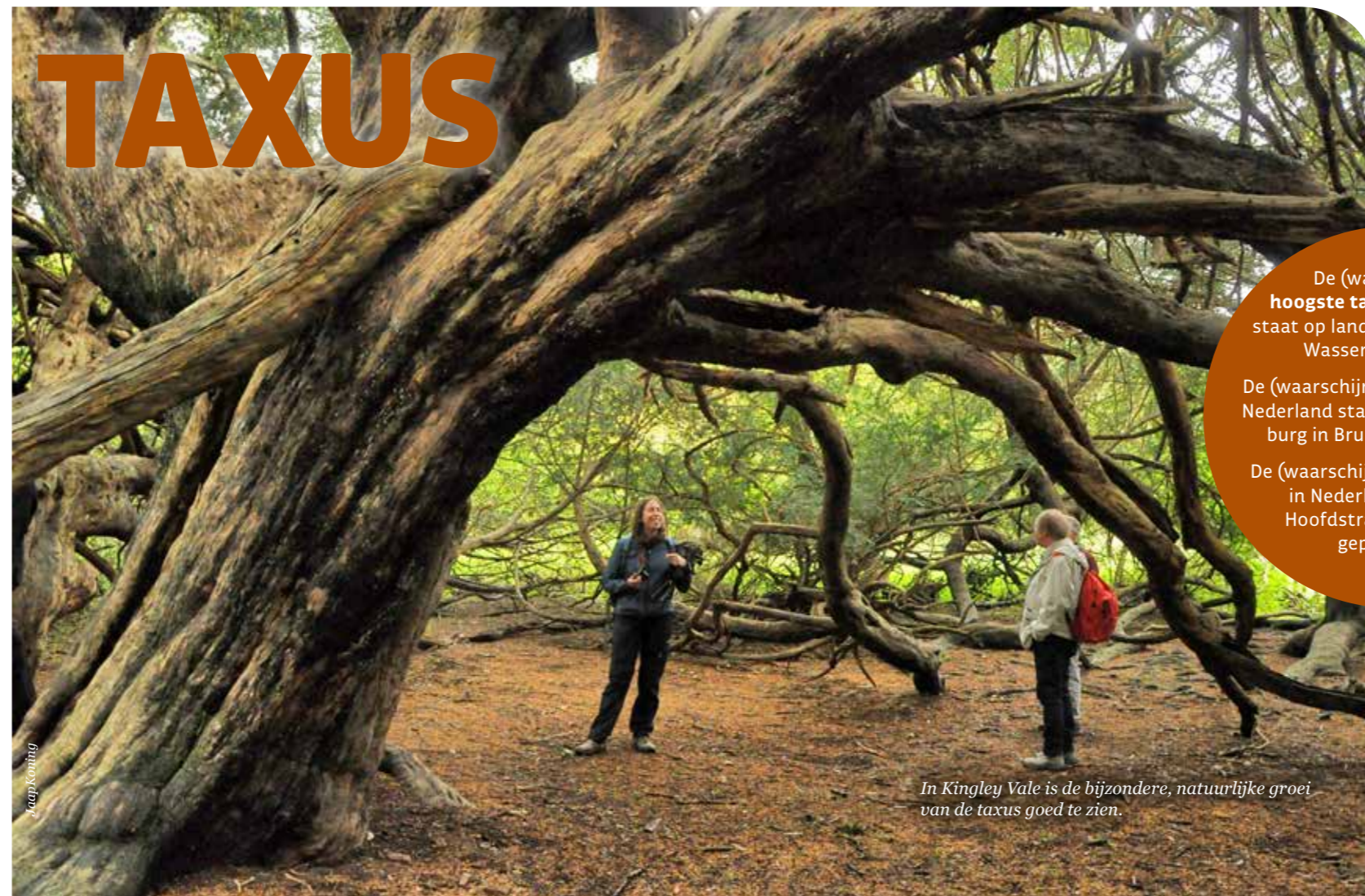
Niet overal kan of mag een taxus zijn afleggers maken. De boom heeft echter nog een andere manier om zeer oud te worden. Bij de laatste Dierckx-lezing gaf Tom Joye mooie voorbeelden. Alle oude bomen worden hol. Een daarop volgend stadium omvat het compartimenteren. Hierbij komen zoge-

naamde leefbanen in de stam los van elkaar te staan en vormen ze afzonderlijke stammen. Joye noemt dit kolonievorming. De holle taxus in Crowhurst (Surrey) is gecertificeerd op 4000 jaar oud en heeft een omtrek van ruim 9,80 meter. Dit is uitzonderlijk, want de meeste taxussen die zo oud zijn, zijn volledig gecompartmenteerd.

OUDER DAN DE WEG NAAR ROME

Vaak zijn taxussen ouder dan de kerk of kapel waar ze naast staan. Omdat de taxus altijd groen is en in mensenogen oneindig oud kan worden én een grote levenskracht heeft, werd hij in noordwest Europa gezien als een heilige boom, symbool voor vruchtbaarheid, eeuwig leven of altijd weerkerend leven. De taxus fungeerde dan als levensboom en ook als Axis Mundi, de verbinding tussen de boven- en de onderwereld. Bij zo'n heilige boom kwamen mensen samen bij inauguraties en begrafenissen. Daar werden belangrijke beslissingen genomen die goedgekeurd moesten worden door die bijzondere krachten. Deze bomen vormden het centrum van het religieuze leven vóór de Kelten, vóór de Romeinen en vóór het christendom. In de middeleeuwen werden deze plekken gekerstend en verschenen er naast deze heilige taxussen kapelletjes en kerken.

Het mooiste en oudste voorbeeld hiervan is de nog steeds springlevende taxus in Llangernyw, Clwyd, Noord Wales. Deze op een na oudste taxus is ongeveer 5000 jaar oud. In de vorige eeuw was er een grote olietank tussen de stammen geplaatst voor de verwarming van de naastgelegen kerk. Dat scheelde een stellage en onttrok de tank aan het zicht. Toen koningin Elisabeth II 50 jaar op de troon zat werden de 50 meest monumentale bomen van het Verenigd Koninkrijk ter ere van deze gelegenheid aangewezen en met een plaquette gemarkeerd. Toen bleek dat deze bijzondere, oude taxus tot dit selecte gezelschap werd gerekend is de tank er schielijk uitgehaald. 🌲

In Kingley Vale is de bijzondere, natuurlijke groei van de taxus goed te zien.

De (waarschijnlijk) **hoogste taxus** in Nederland staat op landgoed de Horsten in Wassenaar: 19 meter
De (waarschijnlijk) **dikste taxus** in Nederland staat op Groot Engelenburg in Brummen: 5,33 meter
De (waarschijnlijk) **oudste taxus** in Nederland staat in de Hoofdstraat in De Steeg: geplant rond 1700

JE HOEFT NIET AAN DE LANDBOUWHOGESCHOOL VAN WAGENINGEN GESTUDEERD TE HEBBEN OM TE SNAPPEN DAT JE NOOIT MET ZWAAR MATERIEEL (NATTE) GROND MOET BEWERKEN, OMDAT DAN DE STRUCTUUR VERLOREN GAAT. EN DAT GELDT ZEKER VOOR VEEN- EN KLEIGRONDEN. BIJ

DE BOEREN IS DEZE REGEL AL GENERATIES LANG BEKEND. HET TOEVAL WIL DAT BIJNA ALLE PARKEN VAN AMSTERDAM OP VEEN- EN/OF KLEIGRONDEN ZIJN AANGELEGD, MAAR DAT BIJ DE MEESTE RENOVATIES DE AFGELOPEN 30 JAAR NIETS MET DEZE BOERENWIJSHEID IS GEDAAN.

Renovatie van parken in Amsterdam

Een artikel over de renovatie van parken in Amsterdam is geen vrolijke kost. Maar wanhoop niet: het eindigt met een voorbeeld van hoe het wel goed kan. De reden waarom het vaak misgaat is niet simpel te benoemen; de bomen raken meermaals letterlijk beknelde door een wirwar van belangen, opportunisme, goedkope aanbestedingen, te weinig groencontrole, de fata morgana van de landschapsarchitect, slechte bestekken, het evenementenvirus, onwetendheid, tijdsdruk en wat dies meer zij. De mensen die het wel zorgvuldig willen uitvoeren raken hierdoor meestal ondergesneeuwd of worden als 'lastig' buitenspel gezet.

HET OOSTERPARK

Hoera, het Oosterpark is van september 2014 tot mei 2015 (wederom) gerenoveerd. Visueel is het oppervlak verdubbeld, maar er zijn wel 300 bomen gekapt en duizenden struiken en de kruiden-

laag zijn verwijderd. Kortom: de bovenste leeflaag van de bodem is op veel plaatsen ernstig verstoord. Aan de noordzijde van het park is daarnaast de bovenlaag van de grond weggehaald, opgeslagen in depot en later weer teruggebracht. Met als resultaat een structuurloze bodem/grondmassa die dichtslaat bij de eerste regenbui.

Een deel van de gespaarde bomen sterft af (blauwe wortels door zuurstofgebrek), evenals veel nieuw aangeplante struiken. Het park is onder andere gerenoveerd om de wateroverlast te verminderen, maar deze is door de slechte omgang met de bodem juist verergerd. In de krant staat: 'We hebben de kwetsbaarheid van de bodemstructuur onderschat' (Het Parool 10 maart 2016).

Paniek: de stervende bomen worden plotseling in de watten gelegd met compost, mulch, luchtgaten en wormen. Zelfs al gaat de zweep over die

Bijlmerpark Amsterdam mei 2016. Zelfs de bomen langs de doorgaande autoweg zijn vrijwel allemaal gekapt

Sarphatipark, september 2016

wormen, ze zullen de afstervende bomen niet meer tot leven kunnen wekken, daarvoor is het te laat. Voordat de bodem weer een redelijke structuur heeft zijn we ook minimaal een decennium verder. Want hoe zit die bodem in elkaar?

DE STRUCTUUR VAN DE BODEM EN HET BODEMVOEDSELWEB

In een vierkante meter gezonde bodem zitten ongeveer 500 wormen. Een theelepeltje goede grond bevat een miljard onzichtbare bacteriën, meters schimmeldraden, enkele duizenden protozoa en een paar dozijn nematoden. Een gezonde bodem is een levend organisme met een 'ademende' structuur waar de bodemorganismen en de planten die erop groeien in symbiose met elkaar leven. Het verwijderen van de vitale bovenlaag van een bodem en het later weer terugstorten is, afgezien van de schade die meteen al ontstaat aan bestaande beworteling, te vergelijken met een reus die met een grote hand de stad Amsterdam oppakt en ergens anders weer neerkwakt. En dan verwacht dat daar meteen weer een mooie, goed functionerende stad staat.

BIJLMERPARK EN MARTIN LUTHER KINGPARK

De renovatie van het zeer boomrijke Bijlmerpark (2009-2011) kostte 8500 van de 9500 bomen het leven, inclusief de bijbehorende struiken- en kruidenlaag. Maar volgens een milieuraapportage van stadsdeel Amsterdam Zuidoost had de vernieuwingsoperatie geen belangrijke negatieve milieueffecten.... Het beoogde doel was een 'stadspark' met veel architecturale lijnen, open vlaktes, veel kunstgrassportvelden en hier en daar wat boomgroepen of een bomenrij. De bodem is op veel

plaatsen 60 cm opgehoogd. Het resultaat is (wederom) dat de wateroverlast is verergerd. De nieuw aangeplante bomen groeien redelijk tot matig.

Het Martin Luther Kingpark is in 2003-2004 gerenoveerd tot het evenementenpark van de Parade. De renovatie is uitgevoerd in de winter, met zwaar materieel, waarbij zes rijplaten de verdichting van dit park moest verhinderen. Kennelijk werden deze rijplaten zo gekoesterd dat de aannemer er nooit overheen maar er altijd naast heeft gereden. Daarbij is de doorwortelbare ruimte van de (oude) bomen niet ontzien. Het resultaat: het evenemententerrein werd een modderpoel, waardoor in 2006 de drainage opnieuw moest worden vernieuwd. Momenteel hebben de vleugelnoten in het park een sterk verminderde conditie. De afgelopen tien jaar is het park regelmatig bijgewerkt. Het laatste groot onderhoud aan onder andere de grassvelden heeft recent plaatsgevonden.

HET SARPHATIPARK: EEN SUCCESVOL GROOT ONDERHOUD

Het Sarphatipark is een park in de Engelse landschapsstijl dat in 1884 is aangelegd naar het ontwerp van Van Niftrik. Het heeft een oppervlakte van 4 hectare en is de groene long van de Pijp. In dit druk bezochte park staan ongeveer 500 bomen. In 1991 wordt een renovatieplan gemaakt met als doel het park terugbrengen naar het oorspronkelijk ontwerp. Daarvoor moet de helft van de bomen, voornamelijk 'opschot' verdwijnen. Het plan houdt daarnaast in dat een stenenbomenplein wordt hersteld, de paden worden geasfalteerd en horeca en een crèche er een plaats krijgen.

links: Oosterpark 2016
onder: Noordelijk deel Oosterpark

Foto's: Gemeente Amsterdam

MEDEDELINGEN

DOE MEE AAN HET GROOTSTE TUINONDERZOEK VAN NEDERLAND

Vogels, vlinders, libellen, kikkers, zoogdieren... Ook uw tuin zit vol met wilde beesten en planten. Kijk regelmatig welke soorten u ziet en geef uw waarnemingen door via www.tuintelling.nl.

Zo kan iedereen op een leuke en eenvoudige manier een belangrijke bijdrage leveren aan kennis over de natuurlijke rijkdom in eigen land. Want hoewel alle tuinen bij elkaar een groot oppervlak hebben, is er relatief nog maar weinig bekend van hun betekenis voor de natuur. Met uw hulp kunnen we dat veranderen.

Tel mee en schrijf in op www.tuintelling.nl!

Jaarrond Tuintelling is een onderzoek waar iedereen aan kan bijdragen. Veel natuurorganisaties werken samen, waaronder Sovon Vogelonderzoek, Vogelbescherming Nederland, Vlinderstichting, Zoogdiervereniging, stichting RAVON (reptielen en amfibieën), EIS Kenniscentrum Insecten, Floron (planten), etc. De Bomenstichting is mediapartner van de Jaarrond Tuintelling en telt ook mee.

Colofon
41e jaargang, winter 2016
Verschijnt 2x per jaar, oplage 2900 stuks

Redactie Hanna Hirsch, Henriette Lautenbach, Annemiek van Loon
Hoofdredacteur Corine van Dun
Vormgever Jet Westbroek
Aan dit nummer werkten mee:
Veronica van Amerongen, Daan Bleichrodt, Janny Bolink, Valentijn ten Hoopen, Jeroen Philippoona, Peter Twisk, Jos van de Vondervoort en Frank Warendorf.

STUDIEDAG 14 FEBRUARI 2017 NIEUWE WET NATUUR 'NATUURBESCHERMING EN KANSEN VOOR BOMEN'

De Bomenstichting en IPC Groene Ruimte organiseren gezamenlijk op 14 februari 2017 een studiedag over de nieuwe Wet natuur in relatie tot bomen. Welke kansen biedt de nieuwe wet voor bescherming en behoud van bomen en wat zijn nieuwe (on)mogelijkheden voor gemeenten en provincies? Deze onderwerpen komen aan bod:

- De nieuwe Wet natuur: Veranderingen en de betekenis hiervan voor de boom
- Welke ruimte krijgen gemeenten onder de nieuwe wet om bomen in het buitengebied te beschermen en hoe gaan provincies om met het kapverbod en de ontheffing van de herbepantingsplicht?
- Casus belangenafweging veiligheid en natuurwaarden in/om bomen

Locatie IPC Groene Ruimte,
Koningsweg 35, 6816 TG Arnhem

Doelgroep Boomspecialisten en -beheerders, beleidsmedewerkers, beheerderabonnees, contactpersonen en geïnteresseerde donateurs van de Bomenstichting

Het definitieve programma is binnenkort beschikbaar. Graag een berichtje als u dit wilt ontvangen via e-mail: info@bomenstichting.nl of telefoon: 020-3306008.

HEILIGE EIK IN GEVAAR

Ooit behoorde de monumentale zomereik (plantjaar 1850-1860) tot het landgoed Anneville. Nu staat hij in de middenberm van de A58 bij Ulvenhout en is hij met een eigen irrigatiesysteem ongetwijfeld de duurste boom van Nederland. Brabanders noemen hem wel 'de heilige eik'. In de jaren 80 dreigde hij gekapt te worden, hetgeen toen mede dankzij de Bomenstichting is voorkomen. De boom wordt nu weer bedreigd. Op 28 november jl. maakte Rijkswaterstaat bekend dat de beroemde Annevilleboom niet kan worden gehandhaafd bij de geplande verbreding van de A58. Hij zal moeten worden gekapt. Voor de Bomenstichting kwam dit besluit onverwacht. We zullen ons beraden op de te nemen stappen met als inzet behoud van dit monument.

Overname van artikelen en berichten na overleg met de redactie.

Redactieadres Bomenstichting
Uiterwaardenstraat 308, 1079 DB Amsterdam
Telefoon 020-3306008
E-mail info@bomenstichting.nl
Website www.bomenstichting.nl
ING-bank IBAN NL51INGB0002108755
Drukker Gianotten Printed Media, Tilburg
Papier Circle gerecycleerd hv silk mc wit 115 gr

De Bomenstichting heeft tot doel de zorg en aandacht voor de bomen in de stad en op het platteland te bevorderen. Zij doet dit sinds 1970.

Beschermvrouwe Hare Koninklijke Hoogheid Prinses Beatrix der Nederlanden

Sarphatipark: hierboven: drainage aanleg langs pad (groot onderhoud 1994)
rechtsboven: werken met klein materieel (1994)
rechtsonder: oude populieren die in 1994 gehandhaafd zijn (juni 2016)

De beoogde renovatie van het Sarphatipark wordt onder grote druk van de bewoners omgezet in een groot onderhoud dat in 1994 plaatsvindt. Dit plan is in samenspraak met de buurt opgesteld. In deze opzet wordt ik door de gemeente vanaf het eerste bewonersoverleg ingehuurd als boomdeskundige. De uitgangspunten bij het groot onderhoud zijn: het versterken van de hoofdstructuur, het herstel van de rij paardenkastanjes om het park, het handhaven van alle oude karakteristieke bomen (inclusief de populieren), het handhaven en/of herstellen van de zichtlijnen en het herstellen van de huidige dichte structuur aan de zuidzijde van het park, waar een drukke doorgaande stadsweg ligt. Daarnaast worden alle boomtechnisch gevaarlijke bomen gekapt en vindt er een lichte, gefaseerde dunning plaats. Elke gekapte boom wordt binnen het park vervangen. In de praktijk wel eens lastig, maar het voorkomt wel een (langzame) kaalslag.

RANDVOORWAARDEN

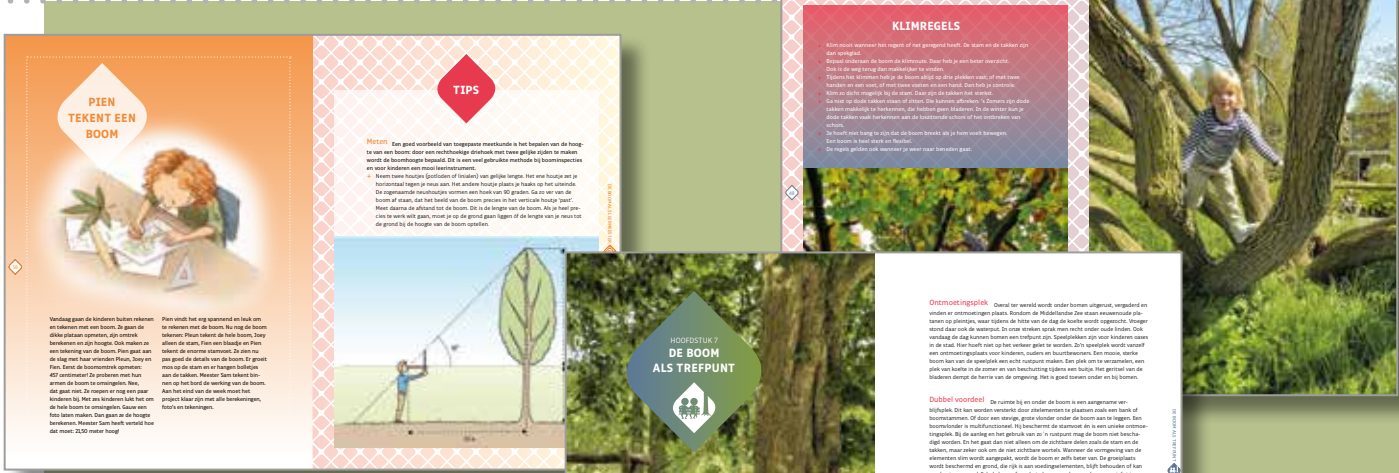
Voor het werken in het park worden strenge regels opgesteld om te voorkomen dat de werkzaamheden de veenachtige bodem verdichten en verstoren. Het grondwerk moet in de zomer worden uitgevoerd, bij droog weer en een droge bodem. Hierdoor tonen de bewoners begrip, dankzij het overleg. Tijdens de werkzaamheden mag enkel gebruik gemaakt worden van klein materieel met een lage wieldruk (maximaal 1,5 MPa/cm² = 15 kg/cm²). Voor het werken binnen de kroonprojectie van

bomen gelden strenge randvoorwaarden: niet op-hogen, niet afgraven, niet verdichten. Tijdens de werkzaamheden is permanent toezicht door een boomdeskundige. Deze randvoorwaarden zijn verwoord in het bestek.

Tijdens dit groot onderhoud is er in principe tweemaal per week overleg in de werkket in het park met alle partijen, dus ook met de actieve bewoners, over de voortgang en eventuele problemen bij het onderhoud. Later wordt dit een keer per week. Dit gezamenlijk overleggen blijkt zeer succesvol: het houdt de een scherp en de ander krijgt meer begrip voor de werkzaamheden in de praktijk.

Om niet na twee jaar weer discussie te laten ontstaan over het onderhoud van het park wordt een beheerplan voor twintig jaar opgesteld waarin onder meer gefaseerde dunning van bosschages staat ingepland. Het resultaat van dit zorgvuldige werken is dat er na het groot onderhoud geen afstervende bomen te betreuren zijn. Het park heeft nog steeds een groene uitstraling met gezonde bomen. De ontwatering van de grasvelden is redelijk goed gelukt, maar behoeft jaarlijks controle en onderhoud vanwege het intensieve gebruik van het park.

En de kosten van dit alles? De aanpak van het Sarphatipark is op de lange termijn veel goedkoper gebleken en ook veel resultaatgerichter, waar de bewoners weer van kunnen profiteren. 🍁

Een praktisch boek vol verrassingen

De titel van het boek *Leve(n)de speelplekken* associeerde ik met een boek over de inrichting van groene schoolpleinen, met mogelijke oplossingen en ideeën over vragen als: Hoe leg je een moestuin aan met kinderen? Welke bomen passen op het plein? Hoe zorg ik ervoor dat er meer groen en minder tegels komen? Het boek biedt veel meer!

Door het boek ben ik me bewust geworden van de waarde van de bomen voor onze leefwereld. Hoe koel is de tuin 's zomers onder de bomen? Hoe heet is het schoolplein aan de zuidkant zonder bomen? Waarom hebben we daar geen grote boom staan?

Ik zie nu ook de cultuurhistorische waarde die bomen hebben. De zorg die we moeten hebben om het voortbestaan van bomen in onze snel veranderende omgeving te waarborgen. Wanneer ik foto's van vroeger zie van voor mij bekende plekken, ben ik door het boek ook gaan kijken naar de bomen op die foto's. Sommige bomen op die oude foto's zijn meer dan 100 jaar oud en ze staan er nog steeds. Het valt me met name op in de bewoende wereld. Wat was toen de plek van de boom in het geheel en

wat is zijn plek nu? De boom heeft een vaste plek en de omgeving verandert continu.

Het boek staat vol wetenswaardigheden. Ik wist niet dat een boom takken tot op de grond kan hebben. Om me heen zie ik alleen maar bomen waar je goed onderdoor kunt lopen en rijden. Nu schijnt het zo te zijn dat een boom met laaghangende takken zijn wortelsysteem wil beschermen. Ik wilde om die reden dit jaar in mijn tuin de uitlopers van de linde laten zitten. Zien wat er gebeurt met de boom. Wordt hij dan helemaal groen? Helaas, iemand besloot me te helpen in de tuin en heeft met een snoeischaar snel de kleine takjes verwijderd...

PRAKTISCH BOEK

Voor school is het boek heel praktisch. De verhalen in het boek worden ondersteund door prachtige foto's. Zij maken veel suggesties en voorbeelden duidelijk. Op onze school staat midden op het tegelplein een wilde kastanje. Alleen rondom de stamvoet is een klein stukje onbetegeld. In het boek vind je prachtige, praktische foto's om met de kinderen een boomvlinder te maken. Ik zie het al helemaal voor me.

Behalve dat ik veel informatie en inspiratie uit het boek haal, is het ook een boek voor kinderen, door de verhalen

over Pien. Zij is een meisje in de basisschoolleeftijd, dat allerlei avonturen beleeft met bomen. Ze weet erg veel over bomen en ze vertelt het graag aan haar klasgenootjes. Die zijn blij met de verhalen van Pien op scholen gebruikt gaan worden. Door deze verhalen zullen de kinderen ook anders naar bomen gaan kijken en meer op onderzoek uitgaan.

En wat ook zo heerlijk is aan dit boek: je mag in bomen klimmen! Je mag er ook hutten in bouwen! Een boom als prikkeling voor al je zintuigen. Het boek ligt bij ons op de tafel in de teamkamer. Soms voel ik me net als Pien. Als er gesprekken zijn over bomen, vruchten van bomen, pleininrichtingen, natuurprojecten, vogels en beestjes, pak ik het boek, sla het open en probeer een collega enthousiast en geïnspireerd te krijgen. Vaak lukt dat.

Nu heb ik een ouder gevonden die met kinderen in de schooltuin wil gaan werken. Ik moet hem toch eens dit boek cadeau doen... 🌱

Leve(n)de speelplekken, bomen in het middelpunt is te bestellen via de webwinkel, e-mail of telefoontje naar de Bomenstichting. Kosten: € 19,50, donateurs € 17,50.